

ULUSLARARASI EKONOMİK VE MALİ KURULUŞLAR

Muhammed KARATAŞ*

Nursen VATANSEVER**

ÖZET

Uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar; ülkeler arasındaki ekonomi, bilim, ticaret, eğitim, teknik, politik, kültürel, siyasal konularda işbirliğinin her ülkenin çıkarına olacağı inancıyla kurulmuştur. Söz konusu kuruluşların amacı, ülkeler arasındaki her türlü konuda bilgi alışverişini sağlamak ve böylece dünya düzenini dengede tutmaktır. Bu amaçla, üye ülkeler diğer ülkeler ile veya kuruluşlarla karşılıklı işbirliği çerçevesinde faaliyetlerini düzenli bir şekilde sürdürmektedirler. Hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler, karşılaştıkları sorunları uluslararası ekonomik ve mali bütünleşmeler ile çözümleme veya hafifletme imkanına sahiptirler. Ekonomik ve mali bütünleşmelerin avantajlarından söz etmek gerekirse piyasa genişliğinin ve üretim ölçeği büyümesinin sağladığı yararlar, dışsal ekonomiler, rekabet ve pazarlık gücünün artması gibi faktörler ülkeleri bu tür oluşumlara katılmaya davet etmektedir. Bu makalede, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir şekilde artış gösteren uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar dünya boyutunda ve bölgesel boyutta olmak üzere iki konumda ele alınmaktadır.

ABSTRACT

International economic and financial institutions have been established on the belief of maintaining benefit of each country in the fields of economic, science, trade, education, technical, political, cultural, political co-operations. Aims of institutions of issue are to provide flow of information on any subject among countries and thanks to this exchange to keep the world order in a balance. For that reason member countries carry out their relations regularly within the framework of mutual co-operation with the other countries or institutions. Not only developed countries but also developing countries have the facility of solving their problems by means of economic or financial integrations or relieving their problems by using these instruments. If you like to mention about advantages of economic and financial integrations, they are as follows: advantages of a big market and increasing of production scale, external economies, competition ve increasing bargain power. All these factors invite countries to such institutions. In this article, we have tried to deal with the international economic and financial institutions which have international scale and regional scales.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar geçen zaman içerisinde çok önemli olaylar, değişimler ve oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bunlar, bazen bazı ülkelerin yaşadığı felaketlerle, belirli milletlerin yaptıklarıyla belirli inanç sistemlerinin toplumlara etkilerini yansıtılmalarının yanında yakın tarihi dönemlerde siyasi, ekonomik, teknik, kültürel ve bazı zorlayıcı faktörlerin etkisiyle ülkeler arası kısmi veya birlikte bütünleşmeleri gündeme getirmiştir. Bu olayların etkileri ve işlevleri somut olarak gözlenmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkeleri tahribattan ve birbirlerine karşı duydukları husumetten bir an önce

* Araş.Gör., Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.

** Araş.Gör., Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.

kurtulup hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girmişlerdir. Afrika'da ve Asya'daki bir çok sömürge bağımsızlıklarını kazanarak ekonomik ve mali alanda da siyasi alandaki gibi bağımsız olmak istemişlerdir. Batı Bloku üyesi Avrupa ülkeleri, ekonomilerinin giderek ABD'ye bağımlı olacağı ve Doğu Bloku'nun askeri bir tehdit oluşturacağı endişesiyle hızla bütünleşme süreci başlatmışlardır. Fakat, hem Batı Bloku hem de Doğu Bloku'nun bütünleşme çabalarının sadece ekonomik amaçlı değil askeri ve politik amaçlı da olduğu ortaya çıkmıştır. Nihayet ülkeler arasındaki ilişkiler siyasal, kültürel, sosyo-ekonomik veya askeri konuları kapsayabilir. Fakat bu ilişkiler bağımsız devlet mantığında sürdürülmektedir. Yine uluslararası kuruluşlara üye olmak başka Avrupa Birliği gibi bir bütünleşme de yer almak başkadır. Bu çalışmada bu ayrıma dikkat edilmeden uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar dünya çapında ve bölgeler çapında olmak üzere iki konumda ele alınmıştır.

Günümüzde ferdi ve küçük olmakla kuvvetli olunamayacağı, arzulanan hedeflere varılamayacağı hatta yalnız yaşanılmayacağı kanısı ağırlık kazanmıştır. Buradan hareketle siyasette, ekonomide, inançta, kültürel ve sosyal yaşamda, ortak menfaatlerde daha da geniş bir şekilde insani bütün değerlerde ortak olmak, birlikte hareket etmek aklın, rasyonelliğin müşterek menfaatin gereği olarak görülmektedir. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar hızlı bir artış göstermeye başlamıştır.

I. ULUSLARARASI KURULUŞLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Uluslararası kuruluşlar; dünya'daki ülkeler düzeyinde faaliyet gösteren, ticari amaç taşımayan ve birden çok devleti ilgilendiren fakat devlet niteliği taşımayan her çeşit kuruluştur. Uluslararası kuruluşlar bu tanımlamayla hem hükümetler-arası, hem de hükümetler-dışı uluslararası kuruluşları (örgütleri) kapsamaktadır¹. Fakat genellikle dar anlamlı kullanımı tercih edilmekte olup "uluslararası kuruluş" denildiğinde yalnızca "hükümetler arası uluslar arası kuruluşlar" anlaşılmaktadır. Bunlar devletler arasında oluşturulmakta ve uluslararası hukuk kurallarına bağlıdırlar. Uluslararası derneklerden oluşan "hükümetler-dışı uluslararası kuruluşlar" ise, farklı milletlerden özel ya da kamu kişileri arasında kurulmakta ve uluslararası düzeyde faaliyet göstermekle birlikte hiçbir devletler arası anlaşma konusu oluşturmayan ve değişik milli hukuk düzenlerine bağlı bulunan kuruluşlardır.² Uluslararası kuruluşlar soyut bir idealden ziyade üyelerin nispi ekonomik ve politik güçlerini göstermeyi amaçlamaktadırlar. Dolayısıyla, kendilerine verilen imkanlar ve tanınan yetkilerle devletler ve uluslararası ilişkiler üzerinde doğrudan ve dolaylı etkinliğe sahiptirler.

¹ Nevzat Güran ve İsmail Aktürk, *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, Isparta, 1999, s.1.

² a.e., s.1.

II. DÜNYA ÇAPINDA ULUSLARARASI İKTİSADİ KURULUŞLAR

A. Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Fund)

Uluslararası Para Fonu kısaca IMF, Dünya Bankası ile birlikte 1944 yılında Bretton Woods Konferansında gündeme gelmiştir. Yasal olarak 27 Aralık 1945 yılında kurulmuştur. IMF Ana sözleşmesi Bretton-Woods Konferansına katılan 44 ülkeden 29 ülkenin kabul etmesi sonucu 27 Aralık 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Fon Ana sözleşmesi 20 madde ve 5 Ek' ten oluşmuştur. 28 Temmuz 1969 yılında ve 1 Nisan 1978 yılında yapılan değişiklikle 31 madde ve 11 Ek' e ulaşmıştır. 11 Kasım 1992 yılında yine bir değişiklik yapılmıştır. 1946 yılında da faaliyete geçmiştir.³ 1997 yılı itibariyle 181 ülke IMF üyesidir. Türkiye IMF' e 19 Şubat 1947 tarih ve 5016 sayılı kanunla katılmıştır. 7 Kasım 1980 tarih ve 2335 sayılı ve 16 Ağustos 1983 tarih ve 2877 sayılı kanunlar ile bu kanunda değişiklikler yapılmıştır. 1960' lı yıllardan itibaren birçok Afrika ülkesinin bağımsızlığına kavuşması, Fon'un imkanlarından yararlanmanın çekiciliği ve Doğu Bloku' nun çöküşü ile yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışına bağlı olarak IMF' e üye ülke sayısında artış olmuştur. IMF üyesi ülkeler istedikleri zaman üyelikten çekilebilme hakkına sahip olabildikleri gibi istedikleri zaman da üyeliğe tekrar dönme hakkına sahiptirler.⁴ Uluslararası Para Fonu' nun amaçları şunlardır:

- Uluslararası para sisteminin, işbirliğinin ve dünya ticaretinin dengeli ve düzenli gelişmesini teşvik etmek,
- Kur düzenlemeleri ve dengesinin sağlanmasını gerçekleştirmek,
- Uluslararası para olaylarında işbirliğini geliştirmek,
- Döviz kısıtlamalarının ortadan kaldırılması için çalışmalarda bulunmak,
- Üyelerin ödemeler dengesini düzenleyici mali kaynaklar oluşturmak,
- Bu anlaşmanın maddelerinin döviz ve diğer işlemlerde uygulanmasını kontrol etmek,
- Özel Çekme Hakları (SDR- Special Drawing Rights) departmanında tarafların rezervlerini desteklemek,
- Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberasyonu ve rasyonelleşmesi için bu konularda teknik yardım ve eğitim hizmeti sunmak,⁵
- Üyeler arasında daha liberal dış ticaret politikalarının oluşmasını teşvik etmek,
- Üye ülkelerdeki makro ekonomik ve yapısal uyum politikalarını teşvik ederek desteklemek,

³ Nuray Korkmaz, *Uluslararası Kuruluşlar Rehberi*, İTO Yayın No:1997-49, s.194.

⁴ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.37.

⁵ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat*, İstanbul, 1991, s.634.

-Üye ülkelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ödenemeyen borçlar probleminin çözümü için tasarruflar arasında aracılık etmek ve yeni ödeme programları ve borç erteleme anlaşmaları hazırlamak,

- Ekonomik istikrarsızlık içerisinde olan ve dış ödemeler bilançosu açık veren ülkelere kısa- süreli kredi sağlamak.⁶

1. Uluslararası Para Fonu' nun Örgüt Yapısı

Uluslararası Para Fonu (IMF)'in en üst karar mercii Governörler Kurulu'dur (Board of Governors). Kurul, üye ülkelerin maliye bakanları veya merkez bankaları başkanlarından oluşur. Yılda en az bir defa Dünya Bankası ile birlikte toplanır. Günlük işleri yürütmekle görevli organ, Yürütme Kurulu' dur (Executive Board). IMF' in sürekli karar organıdır. IMF' in çalışmalarında yardımcı olmak üzere kurulan komitelerden önemli birisi Geçici Komite' dir (Interim Committee). Yılda birkaç defa toplanır. Bu komite, uluslararası para sisteminin yönetimi ve uygulamanın takibi işleriyle uğraşır. Görülen eksiklikleri ve sistemi tehdit eden faktörleri tespit edip rapor hazırlayarak Governörler Kurulu' na sunar.

Az gelişmiş ülkelere mali kaynak transferi ile uğraşan komite, Kalkınma Komitesi' dir. Governörler Kurulu' na önerilerde ve tavsiyelerde bulunur. Ayrıca 1972 yılında kurulan 24' ler grubu IMF' e resmen bağlı değildir fakat IMF ile işbirliği içinde çalışarak uluslararası para sisteminin reformuna ilişkin görüşmelerde az gelişmiş ülkelerin çıkarlarını savunmaktadır.⁷

2. Uluslararası Para Fonu'nun Kotaları

1960' lı yıllardan önce kotaların belirlenmesinde üye ülkelerin ortalama ihracat ve ithalat miktarları, altın ve döviz rezervleri ve milli gelirleri gibi makro büyüklükleri esas alan Bretton- Woods formülü kullanılmıştır. 1963 yılından sonra ise hem yeni üyeler için kota belirlenmesinde hem de kota artışlarında birden çok formül kullanılmaya başlanmıştır.⁸ Üye ülkelerin IMF'deki kotaları, ekonomilerinin nispi büyüklüğü ve güçlerini göstermektedir.

Her üye ülkenin 250 temel oyu ve kotasını oluşturan her bir 100.000 SDR için ilave bir oyu bulunmaktadır. Bu durum, ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin oyların çoğuna sahip olmasına ve IMF' i denetimi altında bulundurmalarına yol açmaktadır.⁹ Söz konusu ülkeler, Kota ve oy dağılımında ilk sırada yer almakta olup toplam oyun %38.8' ine sahiptirler. ABD (%17.8), Almanya (%5.5), Japonya (%5.5), Fransa (%5), İngiltere (%5)' tir. Az gelişmiş ülkeler sayıca çok olmalarına karşın IMF üzerinde yeterli bir hakimiyete sahip değildirlir.

⁶ Şevki Özbilen, *Maliye Politikası*, I.basım, Bursa, 1998, s.350.

⁷ Seyidoğlu, a.g.e., s.634.

⁸ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.38.

⁹ a.g.e., s.39.

3. Uluslararası Para Fonu'nun Örgüt Yapısı

a. Governörler Kurulu

Yıllık toplantıları yanında en az 15 guvernörün veya toplam oyların dörtte birinin veya Yönetim Kurulu' nun talebi üzerine de toplanabilmekte hatta posta ile bile oy kullanabilmektedir. Governörler Kurulu bazı yetkilerini Yönetim Kurulu'na devredebilmektedir.

b. Yönetim Kurulu

Sürekli olarak çalışan ve kendisine verilen / devredilen yetkiler içerisinde kararlar alan bir organdır. Haftada en az üç kez toplantı yapar. IMF' in kuruluşunda 12 olan üye sayısı, son değişiklikle 24' e çıkarılmıştır. Kurulun 5 üyesi, kotası en yüksek olan ABD, Fransa, Almanya, Japonya ve İngiltere tarafından atanır. Rusya, Çin ve Suudi Arabistan' ın birer üye seçme hakkı bulunmaktadır. 16 üye ülke diğer ülke temsilcileri arasından çeşitli coğrafi, politik gruplar dikkate alınarak iki yılda bir seçilir. Her guvernör ancak bir adaya oy verebilir. Seçilen kurul üyesi (direktör), kendi ülkesinin oyu ile birlikte blokta bulunan diğer üye ülkelerin oylarını da temsil eder. Kararlar basit oy çoğunluğu ile alınır. Uygulamada kararlar alınırken üyeler arasında anlaşma olmasına dikkat edilir.

Genel Direktör yani Başkan Yönetim Kurulu tarafından 5 yıl için atanmaktadır. Oy hakkı olmaksızın Yönetim Kurulu' na başkanlık eder. Yönetim Kurulu' nun direktifleri doğrultusunda fonun günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur.¹⁰

Uluslar arası Para Fonu içerisinde belirli konularda çalışan komitelerden Geçici Komite, uluslararası para sistemi ile ilgili konularda çalışma yapmaktadır. Kalkınma Komitesi ise az gelişmiş ülkelere reel kaynak transferi ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca 5' ler, 7' ler, 10 'lar ve 24' ler gibi fonla ilişki içinde bulunan çeşitli gruplar vardır.

4. Uluslararası Para Fonu' nun Genel Kaynaklar Hesabı

Uluslar arası Para Fonu' nun esas fonksiyonlarından birisi, üye ülkelerin dış ödeme açıklarının finansmanı amacıyla kısa vadeli krediler vermektir. Zamanla IMF sistemindeki değişikliklerle orta vadeli kredilerde verilmeye başlanmıştır.

a. Uluslararası Para Fonu' nun Kredi Mekanizmasının Özellikleri.

Her hangi bir ülkenin Fon' dan borçlanması; o ülkenin kendi ulusal parasının istediği diğer bir ülke parasıyla "değiştirilmesi" veya kendi ulusal parası karşılığında yabancı ülke parasının "satın alınması" şeklinde olur. IMF'

¹⁰ Cem Alpar ve M. Tuba Ongun, *Dünya Ekonomisi ve Uluslar arası Ekonomik Kuruluşlar*, Ankara, 1985, s.133.

den borçlanmak isteyen ülkeler yabancı dövizler kadar SDR de satın alabilirler. Borçlanma IMF ile üye ülke arasında bir anlaşmayla olmaktadır. Anlaşma gereği üye ülke, belirlenen süreler içerisinde IMF' e yatırdığı kendi ulusal parasını geri almayı taahhüt eder. Süre genellikle kısa olmakla birlikte orta vadeli de olabilmektedir. Üye ülke ulusal parasını geri alırken (krediyi öderken) IMF' in o anda kabul edeceği sağlam dövizler (genellikle SDR' in kapsamına giren dövizler) veya SDR olarak öder. Ayrıca kredi kullanan ülke Fon'da biriken ulusal para stokları üzerinden belirli oranlarda faiz öder.¹¹ Üye ülkelerin fon kaynaklarından istifade etmesi, ödemeler bilançosu dengesizlik türüne ve kaynakların kullanımındaki “şartlılık” derecesine göre farklılıklar taşıyan çeşitli imkanlar ve politikalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. IMF kredilerinden yararlanmak isteyen üye ülke, dış ödemeler dengesini sağlamaya yönelik istikrar programı hazırlayarak IMF' e sunmak ve onunla anlaşmak zorundadır. Ülkenin yapmayı taahhüt ettiği ekonomik ve mali politikaları IMF' e sunduğu programa “niyet mektubu” (letter of intention) denir.

Kredilerin açılmasında IMF' in belirlediği bazı kriterler bulunmaktadır. Kriterlerin başında arzı artırmaya, talebi kısımaya ve böylece ekonomik ve mali istikrarı sağlamaya yönelik politikalar gelmektedir. Yine arz yanında, ekonomik etkinliği ve rekabeti artırıcı önlemlere, talep yanında kamu giderlerini kısıtıcı, vergileri artırıcı ve faiz oranlarını yükseltici önlemlere de önem verilmektedir.¹² Genel olarak IMF' in üzerinde durduğu önlemler arasında serbest fiyat politikaları, mali ve vergi alanında reform, dış ticaretin liberasyonu ve milli paranın değerinin düşürülmesi gibi uygulamalar bulunmaktadır.

b. Uluslararası Para Fonu Kredilerinin Kaynakları

i) Normal Kaynaklar Hesabı

Normal Kaynaklar, Genel Kaynaklar Hesabı'ndaki “kullanılabilir” paraları ve SDR' yi kapsar. IMF' in emrinde her an çeşitli ülkelerin paralarından ve SDR' den oluşan bir kaynak vardır. IMF, kredi verirken sağlam paraları yani “kullanılabilir” paraları tercih eder.

ii) Borçlanma

IMF normal kaynakları yanında borçlanma yoluna da gidebilir. Borç alınan fonlar toplam kotaların % 50-60' nı geçemez. Borç kaynakları üç grupta incelenebilir :

- Ödünç Alma Genel Anlaşması

IMF ile “Onlar Grubu” diye bilinen başlıca on sanayileşmiş ülke arasında 1962 yılında yapılmış olan bir anlaşmadır. Kurulma amacı; uluslararası

¹¹ Seyidoğlu, a.g.e., s.637.

¹² Alpar ve Ongun, a.g.e., s.140.

para sistemini bozacak veya sistemin işleyişini engelleyecek herhangi bir gelişme karşısında Fona ek bir kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur.¹³

- Diğer Borçlanmalar

IMF, likiditeyi artırmak için çeşitli resmi kuruluşlara kısa veya orta vadeli borçlanabilmektedir.

- Swap Anlaşmaları

IMF' in mali kaynakları arasında sayılmamakla birlikte bu anlaşmalar IMF kaynaklarına olan talebi azaltıcı etki yapabilmektedir. Merkez bankaları arasındaki iki yanlı anlaşmalardır. Üye ülkeler, geçici dış dengesizliklerinin finansmanına katkıda bulunmak için karşılıklı olarak birbirlerine kendi paralarını sunarlar. Yani, değiş- tokuş (swap) yaparlar.

5. Uluslararası Para Fonu Kredileri

a. Kredi Tranşları (Dilimleri) ve Stand –By Anlaşmaları.

IMF' in kredi sağladığı temel kaynakların başında kredi dilimleri gelmektedir. Yürütülen program çerçevesinde kredi hakları dört dilime ayrılmıştır. Her dilim, üye ülke kotasının %25' ine eşittir. Kredi açılması üye ülkenin milli parası ile istenen yabancı paranın “satın alınması” şeklinde olduğu için birinci kredi diliminden yapılan borçlanma Fon yönetimindeki milli para miktarını kotanın %25'i nispetinde artırır. Daha sonraki borçlanmalarda ise ikinci, üçüncü ve dördüncü kredi dilimlerinde “yüksek kredi dilimi” kredileri diye isimlendirilir.¹⁴ Üye ülkelerden kısa süreli ödemeler bilançosu açığıyla sorunu olan ülkeler IMF ile Stand- By anlaşması yapabilirler. Bu anlaşmayla IMF üye ülkeye anlaşma tarihinden sonraki 3 yıla kadar olan süre içerisinde mali kaynak sağlama taahhüdüne girer. 1. Kredi diliminin kullanılmasında üye ülkenin sorunları çözüme kavuşturma noktasında fazla çaba harcamasına gerek yoktur. Fakat yüksek kredi dilimlerinin kullanılmasında ise koşullar da ağırlaştırılır. Sıkı bir istikrar programı hazırlayıp uygulamaya konması gerekmektedir. Kredi dilimlerinden yapılan borçlanmalardaki geri ödeme (milli paranın geri satın alınması) süresi 3 ¼ yıldan 5 yıla kadar değişmektedir.

b. Telafi Edici ve Olası Durumlar Finansman Hesabı.

CCFF (Compensatory and Contingency Financing Facility) diye isimlendirilen bu kaynak, 1963 yılında ihracat gelirleri kendi denetimleri dışındaki faktörler nedeniyle azalan ilkel tarım ürünü ihracatçısı ülkelere kredi sağlamak için kurulmuştur. Daha sonra 1981 yılında yapılan bir düzenleme ile tahıl ithal giderleri yine kendi kontrolleri altında bulunmayan olaylar nedeniyle artan ülkelere de kredi sağlamak üzere kapsamı genişletildi. 1988 yılında “olası

¹³ Seyidoğlu, a.g.e., s.644.

¹⁴ a.e., s.637.

durumlar finansmanı” bölümü eklendi. Bunun amacı, bir dizi görünmeyen olumsuz dış şoklarla karşılaşılacak durumlarda ülkeye dış denge için finansman sağlamaya yöneliktir.¹⁵ Bu hesaptan yapılan borçlanmalarda geri ödeme süresi 3 ¼ yıl ile 5 yıl arasında değişmektedir.

c. Tampon Stok Finansman Kolaylığı

İlkel bazı tarım ürünlerinin dünya fiyatlarını istikrara kavuşturmak için kurulmuş olup tampon stoklar programının finansmanına katkıda bulunmaktadır. 1969 yılında Uluslar arası Kalay Anlaşması üyelerine finansman sağlamak için kurulmuştur

d. Uzatılmış Fon Kolaylığı.

Süresi 3 ya da 4 yıla kadar olan orta vadeli programlara finansman sağlar. Programın amacı, yapısal veya makro ekonomik sorunlardan kaynaklanan dış ödeme güçlüklerinin giderilmesine katkıda bulunmaktadır. Kredinin geri ödeme süresi 4 ¼ ile 10 yıl arasında olmaktadır.

e. Genişletilmiş Finansman Politikası

Stand –By ve Uzatılmış Fon Kolaylığı kaynaklarından finanse edilen ve IMF’ in büyük desteğini gerektiren programlara verilen kaynakları artırmak için kullanılır. Bu finansmandan yararlanabilmek için üye ülkenin ödemeler bilançosu ihtiyacı büyük ve denkleme çabaları o derece ciddi olmalıdır.

Yukarıda bahsedilen bu hesap grupları IMF’ in Genel Kaynaklar Hesabı’ nı oluşturur. IMF’ in Genel Departmanı içinde yer alır. Fon’ un normal ya da düzenli kaynaklarıdır.¹⁶

6. Özel Tahsisler Hesabı

IMF tarafından 1976 yılında düşük gelirli az gelişmiş ülkelere ödüllü koşullardan kredi sağlamak üzere kurulan Vesayet Fonunun 1981 yılında kaldırılmasıyla Vesayet Fonu kredilerinin geri ödenmekte olan ana para ve faizlerini devralmak üzere 30 Haziran 1981 yılında kurulmuştur. Özel Tahsisler hesabına devredilen bu fonlar, 1980 yılında kurulan Destekleme Finansman Kolaylığı Sübvansiyon Hesabı’ na tahsis ediliyordu . Fon çok düşük gelirli az gelişmiş ülkelere kullandıkları destekleme kredilerinin maliyetini düşürmek ve faiz sübvansiyonu sağlamak için kurulmuştur. Ayrıca 1986 yılında kronik ödemeler bilançosu sorunuyla karşılaşan çok düşük gelirli az gelişmiş ülkelerin makro ekonomik ve yapısal uyum programlarını uygun koşullu kredilerle desteklemek amacıyla Yapısal Uyum Kolaylığı kurulmuştur.¹⁷ Yine fon içinde 1987 yılında kurulmuş bulunan Artırılmış Yapısal Uyum Kolaylığı bulunmaktadır.

¹⁵ Seyidoğlu, a.g.e., s.638.

¹⁶ a.e., s.639.

¹⁷ Seyidoğlu, a.g.e., s.640.

7. Uluslararası Para Fonu Kaynaklı Uluslar Arası Likidite Aracı Ve Hesap Birimi: Özel Çekme Hakları (SDR)

a. Bir Uluslar arası Likidite Aracı Olarak SDR ve Kullanımı.

IMF' in Eylül 1967 yılında Rio de Janeiro'daki yıllık toplantısında yeni bir uluslararası likidite aracının oluşturulması kabul edilmiştir. 26 Temmuz 1969 yılında Fon ana sözleşmesinde yapılan değişiklikle SDR departmanının kurulması mümkün olmuştur. İlk olarak da 1970 yılında 3.4 milyarlık bir SDR oluşturulmuş ve üyelere tahsisiyle uygulamaya başlanmıştır.¹⁸ SDR, IMF tarafından meydana getirilen uluslararası likidite aracıdır. Başka bir ifadeyle SDR, IMF kararı ile kağıt üzerinde görünen ve karşılığı olmayan bir uluslararası rezervdir. Kağıt altın olarak da bilinmektedir. En önemli özelliği, karşılıksız olması ve ödeme aracı olarak gücünü IMF üyelerinin onu kabul etmesinden almasıdır.¹⁹ SDR rezervi 22 Ocak 1997 tarihi itibarıyla yaklaşık 30 milyar dolardır.²⁰ SDR Güvernörler Kurulu kararıyla oluşturulup tahsis edilen, kendisini destekleyen (altın gibi) her hangi bir reel kaynak bulunmayan ve bir kez çıkarılınca sistem içindeki varlığı sürekli hale gelen uluslararası likidite aracıdır.

IMF üyesi ülkelerin altın-dışı toplam rezervleri içinde SDR rezervlerinin payı, 1971 ve 1972 yıllarında %9.2 gibi en yüksek değerine ulaştıktan sonra azalarak 1978 yılında %3.6' ya gerilemiş; 1981 yılında %5' e, 1982 yılında ve 1983 yılında %5.5' e yükseldikten sonra gerileyerek 30 Nisan 1996 yılı itibarıyla %2.1' e düşmüştür. IMF' in tüm üyeleri, uluslararası rezerv varlığı olarak SDR' yi Fon'un Genel Kaynaklar Hesabında ve Fon tarafından belirlenen kuruluşlar aracılığıyla tutmaktadır.

b. SDR'nin Değerinin Belirlenmesi

SDR uygulamasının başladığı 1970 yılında SDR' nin değeri doların altın paritesine bağlanmış olup 1 SDR=1 dolar = 0.888671 gram saf altın yani 1 ons altın = 35 dolar =35 SDR olarak belirlenmiştir. SDR' nin değeri daha sonraki yıllarda genelde artmıştır. 28 Ağustos 1995 yılında 1 SDR = 1.49553 dolar' a yükselmiş, 22 Ocak 1997 yılında 1 SDR= 1.40269 dolar olmuş ve nihayet 31 Ağustos 1998 yılında 1 SDR= 1.342221 dolar olmuştur.²¹

c. SDR Faiz Oranının Belirlenmesi

SDR faiz oranı, bu hesabın sepetine dahil 5 ülkenin para piyasalarındaki belli kısa vadeli finansal araçların Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa için 3 aylık hazine bonolarının, Almanya için 3 aylık interbank mevduatının, Japonya için ise 3 aylık mevduat sertifikalarının getirilerinin

¹⁸ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.75.

¹⁹ Alpar ve Ongun, a.g.e., s.145.

²⁰ 22 Ocak 1997 yılında 1 SDR=1.40269 dolar : Güran ve Aktürk, a.g.e., s.75.

²¹ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.80.

ağırlıklı ortalaması alınarak her hafta (sadece o hafta geçerli olmak üzere) Cuma günü belirlenerek açıklanır. Değerlendirmede (ağırlıklandırmada) ülke paralarının SDR sepetindeki sabit tutarları esas alınır.

d. SDR' nin Hesap Birimi Olarak Kullanımı

SDR, uluslararası likidite aracıdır. SDR, IMF' in hesaplarında ve işlemlerinde temel hesap birimi olarak kullanılır. Ayrıca hesap birimi olarak çeşitli uluslararası ve bölgesel kuruluşlar tarafından da tercih edilmektedir.

III. DÜNYA BANKASI GRUBU

Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD- International Bank for Reconstruction and Development)' nin kurulması 1944 yılında toplanan Bretton-Woods Konferansında kararlaştırıldı. Nihayet Bretton-Woods Konferansı'na katılan 44 ülke tarafından parafe edilen IBRD Ana Sözleşmesi üye ülkelerden 41'in onayıyla 27 Aralık 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 25 Haziran 1946 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Bankanın merkezi Washington'dadır. IBRD bünyesinde faaliyetleri çeşitli yönlerden tamamlamak üzere daha sonraki yıllarda Uluslar arası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslar arası Finansman Kurumu (IFC) ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) kurulmuştur. Bu kuruluşların hepsi de "Dünya Bankası Grubu" (World Bank Group) adıyla anılan kuruluşlar topluluğunu oluşturmaktadır.²² Dünya Bankasının kuruluş amacı; üye ülkelerin imarlarını kolaylaştırmak ve özellikle üretim kapasiteleri büyük ölçüde yok olmuş Batı Avrupa ülkelerine yardım yapmaktır. Fakat zaman içerisinde Dünya Bankası' nın faaliyetleri gelişmekte olan ülkelere doğru kaymıştır. Genel olarak Dünya Bankası Grubu kuruluşlarının amacı; mali kaynakların gelişmiş ülkelere kanallanarak gelişmekte olan ülkelere kanalize edilmesiyle gelişmekte olan ülkelerin hayat standartlarının yükseltilmesine yardımcı olmaktır.²³

Türkiye IBRD' ye 19 Şubat 1947 tarih ve 5016 Sayılı Kanunla katılmıştır (IMF'e de aynı tarihte katılmıştır). Dünya Bankasına üye olmak için IMF' e üye olmak şarttır. IMF' den ayrılan ülkeler IBRD'den de ayrılmak zorundadır. Fakat IMF' e üye olan bir ülkenin IBRD' ye üye olma zorunluluğu bulunmamaktadır.

a. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının Sermayesi ve Üye Ülkelerin Oy Gücü

Dünya Bankası, ABD' nin verdiği 10 milyar dolarlık sermayeyle 1946 yılında çalışmasına başlamıştır. 10 milyar doların %2'lik bölümünün altın ya da ABD doları, %18'lik bölümünün ise üye ülkelerin ulusal paralarıyla ödenmesi ön görülmüştür.²⁴ IBRD' nin Ana Sözleşmesinde bunun 100.000 dolar

²² a.e., s.83.

²³ İlker Parasız, *Uluslar arası Para Sistemi*, 1986, Bursa, s.107.

²⁴ Alpar ve Ongun, a.g.e., s.104.

değerinde 100.000 hisseye bölüneceği ve sermayesinin gerek görüldüğünde $\frac{3}{4}$ oy çoğunluğuyla artırılabilmesi hükmüne bağlanmıştır. 1944 yılında bankanın sermayesi 0.888671 gram saf altına eşit değerinde bulunan ABD doları cinsinden ifade edilmiştir. Doların altınla doğrudan bağlantısı ortadan kaldırılınca SDR'nin değeri 1974 tarihli değeriyle ifade edilmeye başlanmıştır. 1 hisse = 100 000 1974 SDR'si . Bu tarihte 1 SDR= 1.20635 ABD dolarıdır. Bankanın sermayesi zaman içinde üye ülke sayısındaki artışa ve faaliyetlerine paralel olarak artış kaydetmiştir. 30 Haziran 1996 tarihi itibarıyla Bankanın kayıtlı sermayesi 188 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

Üye ülkelerin banka yönetimindeki etkinliği, bankanın sermayesine katılım oranlarına bağlıdır. ABD başta olmak üzere Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın toplam taahhüt edilen sermaye içindeki payları toplamı %38, toplam oy güçleri de %37 ile banka yönetiminde önemli etkinliğe sahiptirler. Temel karar alma organı, Governörler Kurulu'dur. Bu kurulda her bir üyenin 250 temel oyunun yanında sahip olduğu her bir hisse için ek bir oyu bulunmakta ve ikinci temel organ olan Yönetim Kurulunun 24 üyesinin 5'i banka sermayesinde en fazla paya sahip olan 5 ülke tarafından seçilerek atanmaktadır. Türkiye 890 milyon ABD doları taahhüt etmiş ve hisse sayısı 7379 olmuştur. Bunun 53 milyon ABD doları ödenmiştir. Oy gücü olarak sahip olduğu oy sayısı 7629'dur. Toplam içindeki payı %0.49'dur.²⁵

b. Uluslararası Kalkınma ve İmar Bankasının Örgüt Yapısı

IBRD'nin üç temel organı bulunmaktadır. Bunlar şunlardır: Governörler Kurulu, Yönetim Kurulu, Başkan ve Banka Personelidir. Governörler Kurulu, Bankanın en yetkili organıdır. Kurul, her üye ülke tarafından atanan bir guvernör ile bir guvernör yardımcısından oluşur. Kurul, maliye bakanları veya ekonomi bakanlarını guvernör, merkez bankası başkanları ya da hazine müsteşarları gibi üst düzey bürokratları guvernör yardımcısı olarak atamaktadır.²⁶ Kurul yılda bir kez toplanmakta ve bu toplantılar genellikle Eylül ayında IMF toplantılarıyla birlikte yapılmaktadır.

Yönetim Kurulu, 24 üyeden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu üyelerinden 5 ülke IBRD sermayesinde en fazla paya sahip bulunan ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere'den oluşmaktadır ve bu ülkeler tarafından doğrudan seçilip atanmaktadır. Dünya Bankası'na üye ülkeler iki gruptan oluşmakta olup I.ci gruba üye ülkeler bütün taahhütlerini konvertibl para ile ödeyebilmektedirler. II.ci gruba dahil ülkeler taahhüdün %10'unu konvertibl para ile, geri kalan kısmını kendi paraları ile ödeyebilmektedirler. İkinci grup ülkeler

²⁵ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.86.

²⁶ Güran ve Aktürk, a.g.e., 87.

dünya bankasından kredi alabilirler.²⁷ Türkiye'nin de içinde bulunduğu II. grubun toplam oy gücü %5' dir. IBRD' nin görev ve yetkilerinin önemli bir kısmı Governörler Kurulu'nca Yönetim Kurulu'na devredilmiştir. IBRD içinde çeşitli konularda çalışmalar yapıp görüşler hazırlayan farklı komiteler görev yapmaktadır. Başkan, Yönetim Kurulu tarafından seçilmekte ve hem kurulun hem de Dünya Bankası Grubunun başkanı olarak görev yapmaktadır. Bankanın genel yönetiminden sorumludur. Yönetim Kurulu toplantılarında, oy eşitliği durumu hariç oy hakkı bulunmamaktadır. Yine oy hakkı olmaksızın Governörler Kurulu toplantılarına da katılabilmektedir.²⁸ Dünya Bankası Grubu'nda 199'u aşkın ülkeden 7000 dolayında personel çalışmaktadır. Personelin yaklaşık %95' i Washington'da genel merkezde çalışmakla birlikte bankanın Türkiye dahil 85 civarında ülkede bürosu vardır.²⁹

c. Uluslararası Kalkınma ve İmar Bankası'nın Amaçları

IBRD' nin iki temel amacı bulunmaktadır:

1. II.Dünya Savaşının yol açtığı tahribatın giderilmesi ve savaşta yıkılan ekonomilerin yeniden imar ve inşasına katkıda bulunulması (geçici bir amaç ya da görev).
2. IBRD üyesi ülkelerde üretimin ve verimliliğin artırılmasına, kaynakların geliştirilmesine ve özellikle de az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olunması (sürekli bir amaç ya da görev).

Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası'nın finansman kaynakları şunlardır:

- Üye ülkelerin Banka sermayesine iştirakleri,
- Sahip olunan fonların işletilmesinden sağlanan gelirler,
- Sermaye piyasalarından yapılan borçlanmalardır.

d. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA-International Development Agency)

1960 yılında kurulmuştur. Uluslararası Kalkınma Birliği dış kapital kullanma kapasitesinde olup da aldığı kredileri geri ödemede problem yaşayan gelişmekte olan ülkelere finansman kolaylıkları sağlamak için kurulmuştur³⁰. Gelişmekte olan ülkelere vade, faiz oranı ve geri ödeme şekli gibi konularda kolaylıklar sağlar. Uluslararası Kalkınma Birliği'ne Dünya Bankasına üye olan bütün ülkeler katılabilir. Uluslararası Kalkınma Birliği kredileri elli yıl için verilmektedir. Krediler için her hangi bir faiz ödemesi söz konusu değildir.

²⁷ Zeyyat Hatiboğlu, *Uluslar arası İktisada Giriş*, Sedok Yayınları, İstanbul : 1996, I. baskı, s.167.

²⁸ Geleneksel olarak Dünya Bankası Başkanı Amerikalı olurken, IMF Başkanı Avrupalı yada en azından Amerikalı olmayan birisi olmaktadır.

²⁹ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.88.

³⁰ Parasız, a.g.e., s.108.

e. Uluslararası Finansman Kurumu (IFC-International Finance Corporation)

24 Temmuz 1956 yılında, az gelişmiş üye ülkelerde veya gelişmekte olan ülkelerde üretime katkıda bulunacak işletmelerin kurulmasına yardımcı olarak ekonomik büyümeyi teşvik etmek, bu ülkelerde özel teşebbüsün gelişimini teşvik ederek IBRD' nin faaliyetlerini tamamlamaya yönelik olarak kurulmuştur.³¹ Kurulduğunda kaynak sağlamak ve fon dağıtmak bakımından münhasıran Dünya Bankasına bağlıyken 1963 yılında yapılan statü değişikliğiyle bankaya dönüştürülmüştür.

f. Dünya Bankasının Üçüncü Gişesi

Bu mekanizma, 1976 yılında Dünya Bankası bünyesinde işlemeye başlamıştır. Bu gişenin amacı; Dünya Bankasının süregelen uygulamalarıyla (birinci gişe), Uluslararası Kalkınma Örgütü (ikinci gişe) arasında bulunan koşullarda ödünç imkanı sağlamaktır. Gişenin kaynaklarını Dünya Bankası, bazı ülkeler ve İsviçre sağlamaktadır.

g. Çok Tarafli Yatırım Garanti Ajansı (MIGA-Multilateral Investment Guarantee Agency)

Az gelişmiş ülkelere yapılan özel yabancı sermaye akışını hızlandırmak, yatırımları ticari olmayan kısıtlamalara ve özellikle politik risklere karşı korumak için özel bir amaçla kurulmuştur. MIGA, Dünya Bankasının en yeni kuruluşudur. MIGA, yabancı yatırımcılara savaştan dolayı ortaya çıkan kayıplar ve sorunlar, kamulaştırma ve ülke parasının konvertibl olmamasından kaynaklanan problemlere karşı bir güven unsuru teşkil eder. Eğer; ev sahibi ülke mevcut sözleşme şartlarına uymaz ise bu durumda o ülkenin mahkemeleri MIGA sözleşmesinden doğan yükümlülüklerle bağlı olarak söz konusu ülkeyi tazminat ödemeye mahkum edebilir.³² MIGA sözleşmesi, 9 sanayileşmiş ve 20 gelişmekte olan ülke tarafından onaylanarak 12 Nisan 1988 tarihinde yürürlüğe girerek Eylül 1988 tarihinde de çalışmalarına başlamıştır. 1994 yılında Uluslar arası Kredi ve Yatırım Sigortacıları Birliği üyeliğine kabul edilmiştir. MIGA' ya IBRD üyeleri üye olabilir. Türkiye, MIGA sözleşmesini 7 Ekim 1988 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylamış ve sözleşmenin 27 Mayıs 1988 tarihinden itibaren geçerli olmasını kabul etmiştir.³³ 1991 ve 1996 yılı Mart ayları arasında MIGA, dünya genelindeki altyapı projelerinde yaklaşık 3.5 milyar dolar düzeyinde 30 sözleşme yapmıştır.³⁴

³¹ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.109.

³² The World Bank Report 1999/2000 Entering the 21 st Century, Oxford Univ. Press, s.83.

³³ Güran ve Aktürk a.g.e., s.118.

³⁴ The World Bank Report 1999/2000 , a.g.e., s.83.

IV. GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI (GATT-General Agreement on Trade Tariffs)

21 Kasım 1947- 24 Mart 1948 tarihleri arasında Küba'nın başkenti Havana'da 56 Birleşmiş Milletler üyesinin katılımıyla yapılan Konferans'ta kabul edilen ITO (International Trade Organization) sözleşmesi başta ABD olmak üzere çoğu kalkınmış ülke tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girip resmen faaliyetine başlayamamıştır. Böyle olunca ITO sözleşme taslağındaki ticaret kurallarının bir kısmını kapsayan geçici anlaşma "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)" adıyla ITO kuruluncaya kadar geçerli olmak üzere 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanmıştır. 10 Ocak 1948 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. ITO'nun yürürlüğe girememesi üzerine GATT, uluslararası ticareti düzenleyen en önemli çok- taraflı anlaşma konumundadır. GATT üyesi 134 ülke vardır. GATT'ın sahip olduğu başlıca fonksiyonlar şunlardır.³⁵

1. Uluslararası ticaret ortamını serbestleştirmeye ve daha istikrarlı hale getirmeye yönelik bir "uluslararası ticaret forumu" dur.
2. Üye ülkelerin uluslararası ticarete uyacakları, üzerinde çok taraflı olarak anlaşmaya varılmış bir kurallar bütünü olma fonksiyonu.
3. Üye ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların çözümlenebileceği bir uluslararası divan olma fonksiyonu.
4. Koruma aracı olarak sadece gümrük tarifeleri kullanılabilme fonksiyonu.

Her hangi bir ülkenin GATT'a üye olabilmesi için tüm akit tarafların 2/3'ünün lehte oy kullanması gerekmektedir. GATT üyesi ülke sayısı 1993 yılı itibariyle 120'ye yaklaşmıştır. GATT'a üye ülkelerin dünya ticaretindeki payları yaklaşık %90'dır.³⁶

Yıllık toplantılar 3-4 hafta sürmekte ve kararlar üyeler arasında anlaşma sağlanarak alınır. GATT içerisinde günlük işlerin yürütülmesi ve acil konularda karar alınması konusunda 1960 yılında Temsilciler Konseyi kurulmuştur. Konsey yılda ortalama dokuz defa toplanmakta ve zaman içinde bazı yetkilerin önemli bir bölümünün devredilmesiyle kısmi olarak bağımsız ve yetkili bir organ haline gelmiştir. Zaman içinde ilgili ülke uygulamalarını gözetlemek ve ortaya çıkan sorunlar için öneriler geliştirmek üzere birçok komiteler oluşturulmuştur. Ayrıca 1975 yılında, Genel Kurul'a uluslararası ticaret konularıyla ilgili tavsiyelerde bulunmak üzere Danışma Grubu oluşturulmuştur.

GATT'ın merkezi Cenevre'dir. Genel Direktör tarafından yönetilen bir sekreteryaya vardır. Yaklaşık 400 personel bulunmaktadır. Sekreteryaya GATT'ın organlarına ve ticaret turlarına hizmet sunmakta ve geliştirmekte olan ülkelere

³⁵ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.128.

³⁶ Güran ve Aktürk,a.g.e., s.129.

teknik yardım yapmaktadır. GATT bütçesi, dünya ticaretindeki paylarına göre üye ülkelerin yaptıkları katkılardan oluşmaktadır.

V. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO-World Trade Organization)

Dünya Ticaret Örgütü, Uruguay Turu Nihai Senedi kapsamında WTO' nun Uruguay Turu çerçevesindeki tüm sonuçları kapsayacak biçimde GATT' ın yerine geçeceği hükmüne bağlanmıştır. WTO' ya üye olabilmek için Uruguay Turu sonuçlarının istisnasız olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Dünya Ticaret Örgütü'nün Cenevre'de Genel Direktör yönetiminde çalışan sekreteryası vardır. Uluslararası ticaretin işleyişinde uygulanacak ilke ve kurallar ile anlaşmazlıkların çözümü mekanizmaları WTO' da hukuki temellere oturtulmuştur. WTO ile IMF arasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. WTO ilk Bakanlar Konferansı'nı 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da yapmıştır. WTO' nun amaçları aşağıda belirtilmiştir:³⁷

1. Anlaşma ekinde yer alan “Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları” nın uygulanmasını ve idaresini sağlamak,
2. Bu kapsamda üyeler arasında bir görüşme zemini oluşturmak,
3. Dünya ekonomisiyle ilgili konularda diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak,
4. Anlaşmazlıkların çözümünde “Anlaşmazlıkların Çözümü Entegre Sistemi” nin ve “ Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması” nın idaresini sağlamak.

en az bir defa toplanması öngörülmüştür. Günlük işleri yani yürütme görevinin WTO' nun yönetimi Bakanlar Konferansı tarafından yapılmaktadır. İki yılda Genel Konsey tarafından yerine getirilmesi öngörülmüştür. Genel Konseye Bağlı Mal, Hizmetler, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseylerinin kurulması öngörülmüştür. WTO, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarına yönelik olarak ulusal düzenleme ve yükümlülüğü konusunda iki önemli uygulama imkanına sahiptir. Birincisi, yabancı yatırımları teşvik edecek şekilde dizayn edilebilen bir özelleştirme politikasıdır. İkincisi ise, ülkelerin WTO'nun genel anlaşması çerçevesinde hizmet sektöründeki ticaret üzerinde yapmak zorunda oldukları işlemleri içerir.³⁸

VI. MİLLETLERARASI TİCARET ODASI

Oda, Haziran 1920 yılında kurulmuştur. Merkezi Paris'tedir. 1997 yılı itibariyle odaya 132 ülke üyedir. Odanın amaçları aşağıda belirtilmiştir:³⁹

³⁷ a.e., s.151.

³⁸ The World Bank Report 1999/2000 ,a.g.e., s.82.

³⁹ Korkmaz, a.g.e.,s.126.

1. Uluslararası alanda iş dünyasının (ticaret, sanayi, ulaşım dahil) tüm ekonomik faktörlerini temsil etmek,
2. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki üyelerin çıkarlarını korumak,
3. Rekabete dayalı yatırımları ve dünya ticaretini teşvik etmek,
4. Ticari uygulamaları ve terminolojiyi uyumlaştırmak,
5. Uluslararası ekonomik problemlerin çözümü için ülkeler arasındaki firmalar ve iş adamları arasında karşılıklı tanınmayı ve ilişkiyi geliştirici rol oynamak,
6. Bu amaçla ülkeler arasında yakın ilişki ve barışı teşvik etmek.

VII. İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA TEŞKİLATI (OECD)

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), 14 Aralık 1960 tarihinde Paris'te kuruldu. Batı ülkeleri arasında işbirliğini ve dayanışmayı sağlayan önemli bir kuruluştur. Marshall Planı doğrultusunda Avrupa ekonomisini yeniden inşa etmek amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü' nün (OEEC) yerine kurulmuştur. Ayrıca batılı sanayileşmiş ülkeleri tek çatı altında toplamayı da gaye edinmiştir.⁴⁰

OECD' nin kurucuları OEEC' nin 18 Avrupa üyesi ve ABD ile Kanada' dır. 1996 yılı itibariyle OECD üyesi ülke sayısı 25' tir.⁴¹ OECD genelde sanayileşmiş ülkelerin oluşturduğu bir örgüt olmasına karşın nispeten daha az gelişmiş olan ülkeler de (örneğin; Türkiye, Portekiz, Yunanistan gibi) üyedir. Türkiye, 29 Mart 1961 yılında 293 sayılı kanunla örgüte katılmıştır.

OECD' nin temel amaçları şunlardır:⁴²

1. Ekonomik kalkınma içerisindeki üye olan veya olmayan ülkelerde ekonominin sağlam biçimde gelişmesine yardımcı olmak,
2. Üye ülkelerde finansal istikrarın sağlanmasıyla sürdürülebilir düzeyde en yüksek ekonomik büyüme ve istihdamı sağlamaktır. Böylece bu sayede dünya ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacaktır,
3. Dünya ticaretinin uluslararası yükümlülüklerle uygun olarak çok taraflı ve ayrımcı olmayan bir biçimde gelişmesine katkıda bulunmak.

OECD' nin en yüksek karar organı Konsey' dir. Üye ülkeler için bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahiptir. Konsey, Genel Sekreter başkanlığında üye ülke daimi temsilcileri ve AB Komisyonu temsilcilerinin katılımıyla yılda bir defa genellikle Mayıs ayı sonu ya da Haziran ayı başında bakanlar düzeyinde

⁴⁰ Halil Seyidoğlu, *Uluslar arası İktisat 2. Fasikül*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Yayın no: 437, Eskişehir, 1995, s.559.

⁴¹ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.206.

⁴² a.e., s.207.

toplanır. Üye ülkelerin ekonomi, maliye ve ticaretten sorumlu bakanları ile dışişleri bakanları toplantıya katılır. OECD' nin genel faaliyetlerini Genel Sekreter yürütür. Konsey' de alınan bütün kararlar, üye ülkelerin oy birliğiyle kabul edilir. OECD içinde faaliyet gösteren Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC), gelişmekte olan ülkelere dış yardımlarda bulunur. Yine OECD içinde başta enerji sorunu, çevre kirliliği, sermaye hareketleri, dünya para sistemi, ticaretin serbestleştirilmesi, sanayi, bilim ve eğitim, emek gücü ve istihdam gibi konularda çalışmalar yapmak ve ortak politikalar belirlemek için çeşitli komiteler kurulmuştur.⁴³

VIII. İSLAM KONFERANSI TEŞKİLATI

İslam Konferansı Teşkilatı (OIC), 1969 yılında Rabat'ta toplanan I. İslam Zirve Konferansı'nda alınan karar üzerine kurulmuştur. Örgüte 51 ülke üyedir. En etkili organı İslam Ülkeleri Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'dır. Kısa adı, "İslam Zirve Konferansı" dır. Örgütün I. Temel organı İslam Zirve Konferansında alınan kararlar doğrultusunda genel politikaların uygulanmasını görüşen ve uygulamaya yönelik kararlar alan Dışişleri Bakanları Konferansı' dır.⁴⁴ İslam Konferansı Teşkilatının genel amaçları şunlardır:

1. İslam ülkeleri arasında kültürel, sosyo- ekonomik ve bilimsel alanlarda işbirliğini sağlamak.
2. Uluslararası toplantılarda İslam ülkelerinin birlik içinde hareket etmelerine yardımcı olmak.

İslam Konferansı Teşkilatının iktisadi işbirliğine yönelik temel birimi "İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi" (İSEDAK) dır. Teşkilatın Ticari ve Ekonomik, Sosyal, Kültürel alanlarda olmak üzere üç daimi komitesi vardır. Faaliyetlerini bu komiteler aracılığıyla yürütür. İslam Dayanışma Fonu ile İslam Kalkınma Bankası, teşkilatın mali kurumlarını oluşturur.⁴⁵

a. İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK)

Mekke' de 25-28 Ocak arası 1981 yılında 3. İslam Zirve Konferansı'nda kurulmuştur. Çalışmalarına, 16-19 Ocak 1984 yılında Kazablanka' da yapılan 4. İslam Zirve Konferansında başlamıştır. Başkanlığına, Türkiye Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İslam Konferansı Teşkilatının iktisadi işbirliği konularıyla görevli komitesidir. İSEDAK' ın başkanlığını T.C. Cumhurbaşkanı, başkan vekilliğini de T.C. Başbakanı yapmaktadır.⁴⁶ İSEDAK' ın çalışma oturumlarına Türkiye' nin ekonomiden sorumlu devlet bakanı

⁴³ Seyidoğlu, a.g.e., s.560.

⁴⁴ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.215.

⁴⁵ Seyidoğlu, a.g.e., s.561.

⁴⁶ a.e., s.562.

başkanlık eder. Koordinasyon görevleri ve sekreteryaya işleri ise DPT tarafından yürütülür. Yine bu komitenin kararlarını gözden geçirmek, toplantılara hazırlık yapmak üzere İSEDAK İzleme Komitesi kurulmuştur. İSEDAK çalışmaları yürütürken İslam Kalkınma Bankası ile sıkı işbirliği içinde bulunmaktadır. İSEDAK İslam Konferansı üyeleri arasında tercihli ticaret sistemi, ticaret enformasyon ağı, standartların uyumlaştırılması vs. projeler üzerinde çalışmalarda bulunur. İSEDAK toplantılarında alınan kararlar üzerine İslam Kalkınma Bankası bünyesinde Uzun Vadeli Ticaret Finansmanı Mekanizması geliştirilmiş 1989 yılında uygulamaya konmuştur. Ayrıca; İslam Kalkınma Bankası tarafından İSEDAK'ın isteği üzerine İhracat Kredi Sigortası Sistemi ile Çok Taraflı İslam Kliring Birliği geliştirilmesi yolunda çalışmalar yapılmaktadır.

IX. PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER ÖRGÜTÜ (OPEC)

Ortak bir petrol üretim ve fiyat politikası izlemek üzere Kuveyt, İran, Suudi Arabistan, Irak ve Venezüella tarafından 14 Eylül 1960 tarihinde kurulmuştur. OPEC'in kurulmasında petrol fiyatlarının uzun yıllar düşük düzeyde kalması ve özellikle çok uluslu petrol şirketlerinin 1960 yılı Ağustos'unda yaptığı büyük artışlar, 1970'li yılların dünya ekonomisine damgasını vurmuştur.⁴⁷ OPEC kurulduğu yıllarda, temel amacı olan "petrol fiyatlarını yükseltme" konusunda fazla başarılı olamamıştır. Bunun sebebi; 1960'lı yıllar boyunca petrol üretiminin hızla artmasıdır.

Kurulduğunda 5 üyesi olan örgütün daha sonraki yıllarda Katar, Endonezya, Libya, Cezayir, Birleşik Arap Emirlikleri, Nijerya ve Gabon'un katılmasıyla üye sayısı 12'ye yükselmiştir. OPEC günümüzde bilinen dünya petrol rezervlerinin %80'e yakın bir kısmına sahiptir. Norveç, İngiltere, Bolivya, Meksika gibi yeni petrol üretici ülkelerin katılımıyla OPEC'in dünya petrol arzı içindeki payı azalma yönünde dalgalanma göstermesine rağmen 1990'lı yılların başında OPEC'in dünya petrol arzındaki payı %47 dolaylarında olmuştur.⁴⁸

X. AVRUPA SERBEST TİCARET BİRLİĞİ (EFTA)

EFTA, Avrupa Birliği'nin (o günkü adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu) kuruluş yıllarında İngiltere ile Altılar arasındaki görüş ayrılıklarının bir sonucudur. Çünkü; İngiltere Commonwealth ülkeleriyle olan ilişkileri ve izlediği tarımsal destekleme politikalarının özellikleri nedeniyle Avrupa'daki birleşme hareketinin serbest ticaret bölgesi

⁴⁷ Seyidoğlu, a.g.e., s.561.

⁴⁸ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.228.

şeklinde oluşturulmasını savunuyordu. Halbuki Avrupa Birliği gümrük birliği modeline dayanıyordu.⁴⁹

Serbest ticaret bölgesi açısından iktisadi bütünleşme girişimlerinin başarılı bir örneğini oluşturmaktadır. Avrupa'da AB dışında ortaya çıkmış bir entegrasyon hareketidir. Olumlu ve olumsuz yönleriyle AB ile sürekli sıkı bir etkileşim içinde bulunmuştur. EFTA, zaman içinde bir yandan üyelerinin AB' ye geçişiyle hem gücünü azaltmış hem de AB ile arasındaki ticareti serbestleştirmeyi ve nihayet "Avrupa Ekonomik Alanı" adıyla anılan bir entegrasyona dahil olmuştur.⁵⁰

EFTA, 4 Ocak 1960 yılında İngiltere, Norveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İsveç ve İsviçre tarafından Stockholm' de kurulmuştur. 3 Mayıs 1960 tarihinde faaliyete başlamıştır. Finlandiya 1986 yılında tam üye olmuştur. Lichtenstein 1991 yılında birliğe katılmıştır. İzlanda 1970 yılında katılmıştır. Ancak zaman içinde üyelerin bir çoğunun AB' ne katılımıyla üye sayısı 4' e düşmüştür. Bunlar: İsviçre, İzlanda, Lichtenstein ve Norveç' tir.⁵¹

EFTA, AB' ne göre daha zayıf bir entegrasyondur. Kurumsal yapısı itibariyle daha gevşek ve esnektir. Teşkilatın organları uluslarüstü yetkiler taşımamaktadır. EFTA' nın tek karar organı Konsey' dir. Her üyenin bir oy hakkı vardır. Konseyde kararlar genelde oy birliği ile alınır. Kararlar bağlayıcı konumda olup her üye ülke tarafından sağlanır. Konsey yılda iki defa bakanlar düzeyinde toplanır. Her hafta resmi toplantısını alt düzeydeki görevlilerce yapar. Konsey başkanlığı altın aylık olmak üzere üye ülkeler arasında alfabetik sıraya göre el değiştirir. Konsey' e bağlı çalışmalarda yardımcı olmak, tavsiye ve öneriler geliştirmek üzere komiteler kurulmuştur. Örgütün merkezi Cenevre' dedir. Genel Sekreter ve yardımcısının başkanlığında çalışan 150 civarında personeli vardır. EFTA' dan gelen talepler üzerine Türkiye-EFTA arasında serbest ticaret ve işbirliği anlaşması, 10 Aralık 1991 yılında Cenevre' de imzalanmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten sonra EFTA ülkeleri Türkiye menşeli sanayi malı ithalatına uyguladıkları gümrük vergileri ve eş etkili vergileri, miktar kısıtlamalarını kaldırmayı, bazı hassas kabul edilen (tekstil gibi) alanlardaki vergileri kademeli olarak 1 Ocak 1996 yılına kadar sıfırlamayı kabul etmiştir. Türkiye ise anlaşma kapsamında bulunan sanayi ürünleri ithalatındaki gümrük vergileri ve eş etkili vergiler konusunda AB' ye karşı üstlendiği yükümlülükleri EFTA ülkelerine de uygulayacaktır. Türkiye-EFTA arasındaki ticaret önemsiz sayılacak düzeydedir. 1990-1994 yılları arasında Türkiye'nin EFTA arasındaki (Avusturya, İsveç, Finlandiya dahil)

⁴⁹ Seyidoğlu, a.g.e., s.546.

⁵⁰ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.306.

⁵¹ Mehmet Tasmacı , Yusuf Ulcay ve Orhan Kavuncu , *Pamuk Birliği*, Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği- Uluslar arası Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, Aralık 1996, s.17.

ticaretin payı %5 civarındadır.⁵² EFTA' nın kuruluş amaçları şu şekilde sıralanabilir:⁵³

1. Üye ülkeler arasında adil ticari rekabeti sağlamak,
2. Üye ülkeler arasında koruyucu gümrüklerin ve kotaların kaldırılmasını sağlamak,
3. Tam istihdamı, verimliliği, kaynakların tam kullanımı ile hayat standartlarında gelişmeyi sağlamak ve ekonomik faaliyetleri teşvik etmek.

XI. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ (KEİ)

Dünyadaki küreselleşme ve bölgesel düzeyde uluslararası bütünleşme yönünde siyasal ve ekonomik yönden yeniden yapılanmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Doğu Avrupa'da ekonomik boyutta piyasa ekonomisine, siyasal boyutta ise çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin olduğu bir ortamda Karadeniz Ekonomik İşbirliği, öncülüğünü Türkiye' nin yaptığı bölgesel bir ekonomik işbirliği olarak doğmuştur. Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek amacıyla oluşturulan bölgesel bir ekonomik topluluktur. Fakat topluluğun kapsamı geniş tutulmuş, Karadeniz' e kıyısı bulunmayan ama bölgede yer alan ülkeler de KEİ' ye üye olmuşlardır.⁵⁴

KEİ ile ilgili ilk temaslar 1990 yılında olmuştur. Bunu izleyen yıllarda değişik toplantılar yapılmış ve nihayet uzlaşmaya varılmıştır. 25 Haziran 1992 yılında İstanbul' da yapılan Zirve toplantısında 11 ülke tarafından Boğaziçi Deklarasyonu hükümet yada devlet başkanlarınca imzalanmıştır. Bu ülkeler şunlardır: Türkiye, Romanya, Rusya Federasyonu, Arnavutluk, Azerbaycan, Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldova.⁵⁵ İsrail, Slovak Cumhuriyeti, Mısır, Polonya ve Tunus KEİ Konseyi ve Karadeniz Klübüne üye olmuşlardır. Zirve toplantısında KEİ' nin dönem başkanlığının Türkiye tarafından ve sekreteryaya faaliyetlerinin de Türkiye Dışişleri Bakanlığınca yürütülmesi kararlaştırıldı. Banka ve finans, ticaret ve sınai işbirliği, ulaşım ve iletişim, istatistiki veri ve ekonomik bilgi değişimi, tarım ve tarımsal sanayi, çevre koruması vs. gibi alanlarda çalışma grupları kurulması kararlaştırıldı.

Genel amaç; coğrafi yakınlık ve ekonomilerin tamamlayıcılık özelliklerinden yararlanarak bölgenin ekonomik ve ticari potansiyelinin canlandırılması ve Karadeniz' i barış, istikrar ve refah bölgesi durumuna getirmektir. Bu açıdan KEİ' in temel felsefesi; üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin öncelikle özel kesim tarafından geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesidir.

⁵² Güran ve Aktürk, a.g.e., s.312.

⁵³ a.e., 308.

⁵⁴ Seyidoğlu, a.g.e., s.549.

⁵⁵ Tasmacı, Ulçay ve Kavuncu, a.g. e., s.16.

Kamu ve özel kesimin katılımıyla ülkeler arasında işbirliği ve ortak projelerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.⁵⁶

XII. LATİN AMERİKA SERBEST TİCARET BÖLGESİ (LAFTA)

Brezilya, Arjantin, Uruguay, Şili, Meksika, Peru ve Paraguay arasında 1960 yılında imzalanan Haziran 1961 yılında da yürürlüğe giren Montevideo Anlaşması ile kurulmuştur. Daha sonra Kolombiya, Ekvator, Venezüella ve Bolivya'nın da katılımıyla LAFTA üyesi ülke sayısı 11'e çıkmıştır.

LAFTA, serbest ticaret bölgesi olarak bütünleşmeyi amaçlamaktadır. Üye ülkeler arasında ticarete konan engellerin en fazla 12 yıl içinde kaldırılması ön görülmüştür. Bölgede tarımsal kalkınma ve sanayileşme politikalarının koordine edilmesi ve "sanayide tamamlayıcılık" ilkesi çerçevesinde sanayi tesislerinin tüm bölgenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde en uygun yerlerde kurulması amaçlanmıştır. LAFTA belirlenen hedeflere ulaşmada yetersiz kalınca serbest ticaret bölgesi yeni bir yapılaşma göstermiş olup Ağustos 1980 yılında imzalanan ve 1981 yılında yürürlüğe giren anlaşma ile LAFTA'nın yerine Latin Amerika Entegrasyon Birliği (ALADI/LAIA) kurulmuştur.⁵⁷

Daha esnek bir görünüm taşıyan yeni örgütün amacı, kısa dönemde üye ülkeler arasında tercihli bir ekonomik bölge oluşturmaktır. Uzun vadede de Latin Amerika Ortak Pazarını kurmaktır. ALADI'nın LAFTA'dan farkı üye ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak tarifelerde bir uyum yapılmasını öngörmektir. Üyeler üç gruba ayrılmıştır. I. Grup (gelişmiş) Meksika, Brezilya, Arjantin II. Grup (orta derecede gelişmiş) Şili, Peru, Kolombiya, Venezüella, Uruguay III. Grup (az gelişmiş) Ekvator, Paraguay, Bolivya. Daha az gelişmiş ülkelere koruyucu düzenlemeler ön görülmüştür.

XIII. KUZEY AMERİKA SERBEST TİCARET BÖLGESİ (NAFTA)

GATT anlaşmasının imzalanmasından hemen sonra ABD ile Kanada arasında ticari engellerin kaldırılmasına yönelik görüşmeler başlatılmıştır. İki ülke arasındaki ticaret, dünyadaki en büyük ikili akımını oluşturmaktadır. İki ülkenin dış yatırımları da adeta bütünleşmiş durumdadır. ABD-Kanada Serbest Ticaret Anlaşması, 2 Ocak 1988 yılında imzalandı. 1 Ocak 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma iki ülke arasında bazı sanayi sektöründe gümrük tarifeleri ile diğer kısıtlamaların 10 yıllık bir süre içinde kaldırılmasını hizmetler ticaretinin liberalleştirilmesini başka bir ifadeyle serbest ticaret bölgesi oluşturulmasını ön görmektedir.⁵⁸ NAFTA anlaşması, ABD'nin bir yandan Kanada diğer yandan da Meksika ile yaptığı anlaşmalar neticesinde ABD-Kanada-Meksika arasında Kuzey Amerika kıtasını kapsayacak şekilde bir

⁵⁶ Seyidoğlu, a.g.e., s.549.

⁵⁷ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.331.

⁵⁸ Seyidoğlu, a.g.e., s.554.

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi oluşturulmasının benimsenmesi sonucu ortaya çıkmıştır.⁵⁹ 17 Aralık 1992 tarihinde anlaşma imzalanmıştır. 1 Ocak 1994 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. NAFTA anlaşmasında taraflar aralarında tarım, enerji, otomotiv, finansal hizmetler, tekstil, telekomünikasyon, ulaştırma, yatırım ve fikri mülkiyet hakları vb. pek çok alanda gümrük vergilerinin ve tarife-dışı araçların GATT kuralları çerçevesinde ve belli bir takvim içinde kaldırarak serbest ticaret alanı oluşturmayı taahhüt etmişlerdir. Sonuçta; NAFTA anlaşması çerçevesinde her üç ülkenin de kazançlı çıkacağı vurgulanmıştır.⁶⁰ NAFTA, Meksika'nın mevcut yatırım şartlarının ulusal düzenleyici ve kurumsal reformlarını belirleyici rol oynamıştır.⁶¹

XIV. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (ECO)

21 Haziran 1964 yılında Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulan Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü (RCD)'ün devamı niteliğinde bir örgüttür. RCD; tarihi, dini, kültürel ve coğrafi yakınlıkları bulunan bu üç ülke tarafından "bölge –içi ticaretin geliştirilmesi ve hızlı sanayileşme için ortak amaçlı tesislerin kurulması" nı amaçlamıştır. Ancak, değişik sebeplerden RCD uygulamada telekomünikasyon ve ulaştırma alanlarında bazı ortak projelerin gerçekleştirilmesi haricinde pek başarılı olamamıştır. 1977 tarihli İzmir Anlaşması'nda yapılan değişiklikle örgütün adı Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) olarak değiştirilmiştir. Böylece, ECO 1985 yılında faaliyetine başlamıştır.⁶² Örgütün merkezi Tahran' dadır.

ECO' nun 28-29 Kasım 1992 yılında İslamabad' da yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında üye sayısı bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ve Afganistan' ın da katılımıyla 10' a çıkmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti üye olmamakla birlikte örgütün bazı çalışma ve toplantılarına katılmaktadır. ECO, faaliyetlerini ekonomi ve alt yapı, sanayi, tarım, teknoloji ve bilim konularındaki uzmanlık komiteleri aracılığıyla yürütür. Sanayi İşbirliği Komitesi ve Ekonomi ile Altyapı İşbirliği Komitesi oldukça önemlidir. Ortak sanayi yatırımları yapılması, yatırım bankası kurulması, tercihli bir ticaret sisteminin oluşturulması, ulaştırma ve haberleşme alanlarında işbirliği sağlanması amaçlanmaktadır.⁶³

Örgütün temel karar alma organı Bakanlar Konseyi' dir. Üye ülke bakanlarından oluşur. Yılda en az bir defa sırasıyla üye ülkelerden birinde toplanır. Uygulamanın gelişimini, düzenli ve gerektiği ölçüde sık toplanarak Bakanlar Konseyinin aldığı kararlar doğrultusunda Temsilciler Konseyi takip eder. Temsilciler Konseyi Bakanlar Konseyi' nin onayına sunulmak üzere

⁵⁹ Tasmacı, Ulçay ve Kavuncu, a.g.e., s.16.

⁶⁰ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.336.

⁶¹ The World Bank Report 1999/2000, a.g.e., s.83.

⁶² Seyidoğlu, a.g.e., s.557.

⁶³ Korkmaz, a.g.e., s.110.

kararlar alır ve ECO politikalarının yürütülmesinden sorumludur. Gündelik işlerin yürütülmesinden Genel Sekreterlik sorumludur. Üye ülkelerden sırayla atanan bir kişi Genel Sekreter olur. Örgüte bağlı olarak Bölgesel Planlama Konseyi ve Teknik Komiteler bulunmaktadır. Bakanlar Konseyi'ne sunulmak üzere kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili çalışmalar sunarlar. Üye ülkeler, örgütün Zirve toplantılarına devlet başkanı, cumhurbaşkanı veya başbakan düzeyinde katılmaktadırlar.⁶⁴

XV. AVRUPA BİRLİĞİ (AB)

Günümüzde iktisadi birleşmeler içinde en başarılı olanı kuşkusuz Avrupa Birliği' dir. AB, ekonomik olduğu kadar siyasi amaçları da olan bir birliktir. Avrupa Birliği kurma fikri; çok eskilere dayanmakla birlikte düşüncenin gelişmesi ve somut adımların atılması, II. Dünya Savaşı' nı izleyen yıllarda savaşın acı tecrübesi ve Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa' da izlediği yayılcı politikaların getirdiği rahatsızlık ve politik nedenlerin yanında ekonomik bütünleşme sonucunda oluşacak olan geniş pazar ve artan rekabetçi ortamdan sağlanması beklenen ekonomik yararlarından kaynaklanmıştır.⁶⁵

Avrupa Birliği üç ayrı kuruluşu kapsamaktadır. Bunlar: 1952 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957 yılında Roma anlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu (EURATOM)' dur. 10 Aralık 1991 yılında Maastricht (Hollanda)' de kabul edilip 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Birlik anlaşmasından sonra topluluk Avrupa Birliği (AB) adını almış ve bu isimle ifade edilmeye başlanmıştır. AB altı ülke tarafından kurulmuştur. Almanya, Hollanda, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Fransa' dır. Daha sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka (1973) “Dokuzlar”, haline dönüşmüştür. 1 Ocak 1981 yılında Yunanistan, 1 Ocak 1986 yılında İspanya ve Portekiz' in katılımıyla “on ikiler” haline gelen AB, 1 Ocak 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç' in katılımıyla “on beş üyeli bir birlik” haline gelmiştir.⁶⁶ Giderek büyüyen AB, birçok ülke ya da ülke grubuyla serbest ticaret anlaşmaları, ortaklık anlaşmaları, tercihli veya tercihsiz ticaret anlaşmaları imzalamış durumdadır.

AB bünyesinde çeşitli görev ve yetkilerle donatılmış organlar bulunmaktadır. Bu organlar arasında Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Adalet Divanı ve Sayıştay yer almaktadır. Ayrıca AB' nin genel stratejik ve politik eğilimlerinin belirlendiği Avrupa Zirvesi vardır. AB bünyesinde kurulan birlikler ve komiteler de bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal komite ve diğer danışma komiteleri, sağlık ve çevre gibi alanlarda ajans, büro ve merkezler, ekonomik ve parasal birlik amacına yönelik

⁶⁴ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.316.

⁶⁵ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.244.

⁶⁶ Tasmacı, Ulcay ve Kavuncu, a.g.e., s.15.

faaliyette bulunan Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Yatırım Bankası vs. bulunmaktadır.⁶⁷

Avrupa Birliği' nin temel amaçları şunlardır:

1. Üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımını sağlamak,
2. Üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük ve ticaret politikası oluşturmak,⁶⁸
3. AB içinde rekabet ortamını koruyucu tedbirler almak,
4. Ortak ulaşım, enerji, çevre ve sosyal politikalar oluşturmak,
5. Ekonomik ve sosyal programları uygulamak,
6. Tek para birimine geçmek,
7. Dış ve iç güvenlik politikaları ve savunma gücü birliği oluşturmak,
8. Hakların korunması, yargıda işbirliğinin sağlanması konularında çalışmalar yapmak.⁶⁹

AB, en başarılı entegrasyon olarak dikkati çekmektedir.

SONUÇ

Uluslararası kuruluşlar, uluslararası hayatın doğal bir parçası konumuna gelmiştir. Uluslararası gerek işbirliğine gerekse entegrasyona yönelik gerek dünya çapında gerekse daha dar kapsamlı (bölgesel) iktisadi birleşmeler hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir.

Dünya ülkelerinin çok değişkenli hesaplar sonucunda birbirleri ile çok az ortak bağları olmalarına rağmen, kendi ülke ve toplum menfaatlerine uygun olan her türlü iş birliğine girmeleri olağan görülmektedir. Bu açıdan uluslararası iktisadi ve mali kuruluşların sadece dünya ekonomisi açısından değil uluslararası politik ilişkiler açısından da önemli etki ve yansımaları olmaktadır. Öyle ki iktisadi ilişkilerle politik, askeri, sosyal ve kültürel ilişkiler arasında yakın bir etkileşim vardır. Bu açıdan uluslararası kuruluşlar; ülkeler arasındaki ekonomi, ticaret, bilim, teknik, eğitim, kültür, politika vb. konularda işbirliği zorunluluğundan ortaya çıkmıştır denilebilir. Bu etkileşim ve zorunluluğun özellikle II. Dünya Savaşı' ndan sonra büyük bir hızla artmış olduğu görülmektedir. Özetle, uluslararası kuruluşların ülkeler arasındaki her türlü konuda bilgi alışverişini sağlayarak dünya düzenini dengede tutmaya çalıştığı dikkati çekmektedir. Fakat küreselleşen dünya düzeninde özellikle finansal etkileşim çok hassas bir konuma gelmiştir. Küresel dünya düzeni her hangi bir

⁶⁷ Güran ve Aktürk, a.g.e., s.247.

⁶⁸ Tasmacı, Ulcay ve Kavuncu, a.g.e., s.15

⁶⁹ Korkmaz, a.g.e., s.17.

ülkede meydana gelen kriz (ekonomik olsun siyasi olsun) iktisadi açıdan kolayca diğer ülkeleri de etkisi altına alabildiğinden bu yeni düzende uluslar arası ekonomik ve mali kuruluşların kuruluşlarındaki mevcut fonksiyonlarını gerçekleştirememeye olasılıkları doğmuştur. En azından ortaya çıkan sorunu kolayca giderememe nedeniyle söz konusu kuruluşların artık güvenilirlikleri tartışılır hale gelmiştir. Hatta, ülkemizde de yaşanan son ekonomik gelişmelerden de anlaşılacağı üzere uluslar arası kuruluşlar uluslar arası özel ve kamusal finansman sağlanmasında önemli bir tedarik ve teminat faktörüdür. Ancak ülkede yaşanan krizin ortadan kaldırılmasında ülkedeki her kesimin destek vermesi gerçeği ortaya çıkmış olup bu kuruluşların tek başına çözüm üretmeyecekleri anlaşılmıştır. Onun için küreselleşen dünya' da sorunların giderilmesinde yeni oluşuma hem toplumsal destek ve güven şart olmakta, hem de bu kuruluşların artık fonksiyonel değişikliğe giderek yeni bir vizyonla çıkıp misyonlarını oluşturmaları gerekmektedir.

Bu kuruluşlar, Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır. Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan uluslararası örgütlenme sürecinde kuruluşların bir kısmının kurucu üyesi olarak rol almış, bir kısmına sonradan üye olmuş, bazılarında ise entegrasyon girişiminde üye veya ortak üye olarak yer almış veya almak istemiştir. Bazı kuruluşlarla herhangi bir bağlantı olmaksızın yakın ilişki ve etkileşim içinde bulunmuştur. Türkiye, değişen dünya koşullarında her zaman aktif davranarak bu tür kuruluşlarda rol alarak Türkiye Cumhuriyetini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmak için mücadele vermeyi bir vazife bilmiştir. Böylece hem çevresindeki ülkelere örnek olmak istemiş hem de milletinin hak ettiği yaşam standartlarını yakalayarak müreffeh ülke olmayı ve bu yolda çalışmayı gaye edinmiştir.

KAYNAKÇA

- Alpar, Cem ve Ongun, M. Tuba, *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Ankara, 1985.
- Güran, Nevzat ve Aktürk, İsmail, *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, Isparta, 1999.
- Hatiboğlu Zeyyat, *Uluslar arası İktisada Giriş*, Sedok Yayınları, İstanbul ,1996.
- Korkmaz, Nuray, *Uluslararası Kuruluşlar Rehberi*, İTO, Yayın No:1997-49.
- Özbilen, Şevki, *Maliye Politikası*, Bursa, 1998.
- Parasız, İlker, *Uluslararası Para Sistemi*, Bursa, 1986.
- Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası İktisat*, İstanbul, 1991.
- Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası İktisat 2. Fasikül*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Yayın no: 437, Eskişehir, 1995.

Muhammed KARATAŞ Nursen VATANSEVER

Tasmacı, Mehmet, Ulcay, Yusuf ve Kavuncu, Orhan , ***Pamuk Birliği***,
Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği- Uluslar arası Teknolojik,
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, Aralık 1996.

The World Bank Report 1999/2000 Entering the 21 st Century , Oxford Univ.
Press.